

2. Указ Президента України “Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини” від 25 серпня 2015 р. № 501/2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5012015-19364> (дата звернення: 17.01.2019).
3. *Андрусишин Б. І., Бондаренко В. Д.* Державно-церковні правовідносини: історія, сучасний стан та перспективи : навч. посіб. / Б. І. Андрусишин, В. Д. Бондаренко. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 387 с.
4. *Андрусишин Б. І.* Проблеми спадкоємності нашої державності / Б. І. Андрусишин // *Голос України*. – 2012. – № 168 (5418). 8 вересня. – С. 5.
5. *Андрусишин Б. І.* Юридичні та фактичні підстави незалежності української держави / Б. І. Андрусишин // *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2012. Вип. 4 (71). С. 114-122.
6. *Андрусишин Б. І.* Освітнє право як інтеграційний чинник українського суспільства. / Б. І. Андрусишин // *Альманах права. Ціннісно-правові засади сучасних інтеграційних процесів в Україні*. – Київ, 2015. – Вип. 6. – С. 41-47.
7. *Андрусишин Б. І.* Права і свободи людини в “умовах ризиків інформаційного суспільства” : матеріали Міжнародної наукової конференції (24-25 травня 2013 року, м. Київ). Київ, 2013. С. 12-16.
8. *Андрусишин Б. І., Сворац С. Д.* Трансформація поняття “свободи” у політико-правових традиціях середньовічної України / Б. І. Андрусишин, С. Д. Сворац // *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право*. Київ, 2010. Вип. 18. – С. 76-83.
9. *Андрусишин Б. І.* Проблеми забезпечення прав дитини в Україні та їх реалізація : матеріали / Б. І. Андрусишин // *Міжнародної наукової конференції (10-11 жовтня 2012 року, м. Київ)*. Київ, 2012. – С. 17-28.
10. *Андрусишин Б. І., Синьов В. М.* Соціально-правовий захист дітей з вадами розумового розвитку : навч. посіб. / Б. І. Андрусишин, В. М. Синьов. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 176 с.
11. Соціально-правовий захист дітей в Україні : кол. монографія / за ред. Б. І. Андрусишина. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – 264 с.
12. *Гавронська Т. В.* Правове забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Т. В. Гавронська. – Київ, 2015. – 20 с.
13. *Дубчак Н. С.* Юридичні клініки в системі захисту прав і свобод людини та громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Н.С. Дубчак. – Київ, 2014. – 20 с.
14. *Сагайдак І. О.* Права дітей з обмеженими можливостями : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / І. О. Сагайдак. – Київ, 2014. – 20 с.

О. В. Бучма,
кандидат філософських наук, доцент, професор
кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова

РЕЛІГІЯ І ПРАВО У ВИМІРАХ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Нинішні суспільно-політичні процеси у світі й Україні створили загрози й кинули черговий виклик молодій українській державі. І щоб виявити свою мобільність, маневреність, стійкість до різноманітних викликів

і загроз національній, державній, релігійній безпеці в умовах світоглядного протистояння та перемогти у жорсткій боротьбі з антиукраїнськими ідеологічними конструктами, що спрямовані на знищення української державності як ідеї й історичного та юридичного факту держава Україна має випрацювати дієвий правовий механізм забезпечення культурно-цивілізаційного поступу України на мікрорівні (розбудова соціально-правової держави, становлення національної свідомості, відродження ідеї національної духовності, утвердження пріоритету загальнолюдських цінностей в державному управлінні) і входженню до нової макроструктури в якості рівно- і повноправного члена світового співтовариства.

На перетині релігійного, державного і правового процесів є уможливлення становлення загальнолюдських ціннісних орієнтацій і духовних перспектив шляхом усунення протиріч у духовному житті і подолання морального і правового нігілізму.

Важливим чинником, що може функціонально вплинути на збалансування громадянського суспільства і держави є релігія (церква). Для здійснення цієї функції в Україні, практично в межах правового поля створені всі можливості: церква в суспільстві відокремлена від держави, а школа від церкви. З іншого боку, держава не може втручатися у внутрішньо-церковні справи, канонічну діяльність, самоуправління; не може здійснювати державно-правовий контроль, примус у сфері релігійних відносин. Однак, держава забезпечує охорону законної діяльності релігійних організацій та захист прав віруючих, здійснює правову регламентацію діяльності релігійних організацій та контролює дотримання ними встановлених державою законів. Правовий режим церкви в Україні визначений Конституцією України і деталізований в інших законодавчих актах української держави.

Власне, сам факт прийняття Конституції України 28 червня 1996 року є актом усвідомлення “відповідальності перед Богом” [1], що є підтвердженням значимості релігійного чинника не лише в історії українського державотворення та сучасного її стану, але й його ролі у поступі українського суспільства в майбутнє.

Звернемо увагу на те, що задекларована рівність конфесій перед законом чинна лише в державно-правових відносинах. Про рівність релігій у суспільно-політичній сфері можна говорити з певною долею умовності. У суспільстві різні конфесії не завжди отримують однакове визнання серед громадян, адже історично його доля може бути зв’язана з певною конфесією. Так, історично Україна тісно пов’язана з православною церквою. Тому не випадково переважна частина населення України релігійно ідентифікують себе з православ’ям. Саме тому сусідня держава-агресор (Росія) активно використовує православний чинник у гібридній війні з Україною. Держави

СРСР не існує, але Російська Федерація як наступниця зниклої держави продовжує претендувати не лише на матеріальний простір, а й духовно-релігійний простір своєї держави-попередниці, яка так само ніякого права на ці простори не мала, бо аналогічно була нащадком зруйнованої у 1917 році Російської Імперії.

Імперія, яка століттями була тюрмою народів, націй, етносів, культур тощо, впала й розбилася на уламки. Але уламки тієї імперії – це ті народи (у тому числі й українці), які були колись поневолені і знедолені, та нарешті отримали шанс будувати нове своє вільне й щасливе самостійне майбуття.

У 1917 році все більшої гостроти набувають визвольні змагання українського народу. Серед політичних шукань державного будівництва молодій Україні чільне місце посіли пошуки самостійно впорядкованого духовно-релігійного облаштування нової держави, а саме – самостійної, повноцінної, Автокефальної Православної Церкви, що мала б стати духовним провідником народу через усі перешкоди до замріяного тисячолітнім поступом суспільного ідеалу.

Україна стала особливо багатою на досвід шляхів (трагічних і героїчних) боротьби за національне звільнення, будівництво держави і творення своєї Автокефальної Православної Церкви. Тут було випробувано: Центральна Рада, Гетьманат, Директорія, сподівання на допомогу зовнішніх сприянь. Але це завдання не було виконане в повній мірі. А міжпартійні та міжособистісні суперечності унеможливили в той час не лише створення Української Помісної Православної Церкви, а й відтягнули майже на століття становлення власної суверенної держави.

В подальшому, коли Україна перебувала у складі Радянського союзу ми маємо інші (негативні) історичні приклади. Це й проголошення воєвничого атеїзму, коли руйнували культові споруди, закривали церкви і перетворювали їх на складські приміщення, предмети культу, витвори церковного мистецтва конфіскували і продавали за кордон, священнослужителів відправляли до таборів, у заслання або позбавляли громадянства і висилали з країни.

Період сталінізму трагічно позначався на культурному і релігійному житті тих націй і народів, які входили до складу Радянського Союзу, і які забезпечували життєвий простір нововідродженої Російської імперії. А їй не потрібними і, навіть, ворожими були будь-які прояви національних релігійних і культурних ідентичностей, рис і самобутностей. Тому величезні зусилля і засоби були кинуті державою на боротьбу з ними. У цьому контексті трагічною була доля й українського народу, його культурно-історичного поступу. Друга світова війна ненадовго відтягнула час остаточної нівеляції національної самобутності і одвічних сподівань на

власну суверенну і незалежну державу. Чи не останнім інституційованим виразником цих ідей залишалася Українська Греко-Католицька Церква, бо українське православ'я докорінно винищене оросійщилося, або, краще сказати, стало радянським.

На основі партійних документів, які фактично виконували роль законів вибудовувалася відповідна система права, а церковні інституції фактично перетворювались на придаток державного механізму, а їх релігійна діяльність переслідувала далеко не релігійні цілі. Відомий релігійний діяч, правозахисник Гліб Якунін зазначав: “Московська патріархія ... що формально зберегла спадковість єпископату від історичного православ'я, використовуючи традиційні Богослужіння й образи ... фактично являлась підрозділом держбезпеки, головною функцією якої було обслуговування тоталітарного комуністичного режиму ... принципи її організації теж не могли бути соборними, тобто відкритими для віруючих, для всеоб'ємної участі всіх православних християн у справах церковних. Побудова Патріархії відбувалась по іншим канонам, унаслідок чого з'явилась і по цей день існує воєнізована структура: симбіоз КДБ (а нині ФСБ – О. Б.) й дореволюційного Святейшого Синода” [1, с. 1-2].

З проголошенням незалежності реалізувалося право українського народу на самовизначення, передбачене Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами. Відтак, Україна перейшла від формальної суверенності до реальної міжнародної правосуб'єктності та увійшла в складну систему світового політико-правового простору, окресленого глобалізаційним контуром.

Нині формується нова суспільна, правова, релігійна реальність в Україні. Ознакою якої є звільнення від ідеологічних міфів і догм та творення громадянського суспільства.

Відзначимо, що за роки незалежності Україна зробила певні кроки в бік підвищення якості впливу права на релігійний процес в Україні. Разом з позитивними змінами в правовому регулюванні суспільно-релігійних відносин в Україні існує низка організаційних, нормативних, процесуальних та інших питань, що потребують комплексного опрацювання. Зокрема це пов'язано з тим, що:

– нормотворча діяльність в релігійній сфері нерідко здійснюється за відсутності загальнодержавної системності, шляхом фрагментарного вирішення наявних проблем в окремих законах та інших правових актах;

– різні правові акти, що регулюють суспільно-релігійні відносини, приймалися впродовж 24 років без достатньої узгодженості понятійно-категоріального апарату і застосовують ряд термінів, які неоднозначно

сприймаються суб'єктами суспільних відносин (у тому числі правових і релігійних);

– відсутнє спеціальне законодавче регулювання суспільно-релігійної діяльності, що призводить до правопорушень та соціальних конфліктів у державно-церковних та міжконфесійних відносинах;

– норми законодавства, що стосуються релігійного сегменту суспільної реальності потребують подальшої гармонізації з положеннями відповідних стандартів країн Європейського Союзу, розробки і введення правових механізмів реалізації людиною релігійних прав;

– недостатньо врегульованими є проблеми забезпечення релігійної безпеки, протидії правопорушенням та юридичної відповідальності в релігійній сфері.

Відтак, за цих умов нагальними є:

- кодифікація законодавства України, що стосується регулювання суспільно-релігійних відносин;

- правове забезпечення проукраїнськості релігійного процесу, подальше сприяння утвердженню Українського Православ'я на шляху від Православної Церкви України до Української Автокефальної Православної Церкви;

- сприяння збереженню релігійної самобутності національних меншин і корінних народів України;

- вдосконалення юридичного механізму забезпечення духовної і релігійної безпеки держави й суспільств та безпеки людини в духовній і релігійній сферах.

Особливого звучання це набуває в контексті сучасної суспільної ситуації, що характеризується загостренням проблем національної, державної і духовної безпеки. Адже право і релігія – важливі підсистеми сучасного суспільства, що перебувають у функціональних взаємозв'язках між собою та з іншими суспільними підсистемами і суспільством у цілому. Обумовлення правовими нормами релігійних змін, трансформацій, їх концентроване виявлення у релігії, а з іншого боку зворотній вплив релігії на право (творення правових норм у відповідь на потреби релігійної сфери суспільного життя) засвідчує важливість і нагальність вирішення окреслених проблем.

Л і т е р а т у р а :

1. Конституція України : офіц. текст. – Київ : КМ, 2013. – 96 с.
2. Якунин Г. Подлинный лик Московской Патриархии: Самиздат